The Greek Review of Social Research

Vol 13 (1972)

13

"Εκκλησία και σύγχρονα μέσα επικοινωνίας", κ.
Δημητρίου Φερούση

Αντώνιος Κ. Παπαντωνίου

doi: [10.12681/grsr.502](https://doi.org/10.12681/grsr.502)

Copyright © 1972, Αντώνιος Κ. Παπαντωνίου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Παπαντωνίου Α. Κ. (1972). "Εκκλησία και σύγχρονα μέσα επικοινωνίας", κ. Δημητρίου Φερούση. *The Greek Review of Social Research*, 13, 134–136. <https://doi.org/10.12681/grsr.502>

πέδου τῆς κοινότητος καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὸν ὑψηλὸν βαθμὸν τῆς πολιτιστικῆς καὶ κοινωνικῆς συντηρητικότητος τοῦ χωρίου.

Ὁ Μαρασπίνι διακρίνει σαφῶς τρεῖς κοινωνικὰ ἰσχύεις εἰς τὸ ἐν λόγω χωρίον: τοὺς ἀριστοκράτας γαιοκτημόνας, τοὺς ἀκτῆμονας ἀγρότας, οἱ ὅποιοι διαίρουνται εἰς ἐργάτας γεωργούς καὶ μὴ γεωργούς, καὶ τὴν μικρὰν ὁμάδα τῶν μικροϊδιοκτητῶν καὶ ἐμπόρων ἀγροτῶν. Αἱ δεκαπέντε οἰκογένειαι τῆς ἀριστοκρατίας τῶν γαιοκτημόνων ἀποτελοῦν τὴν οἰκονομικὴν, πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν μερίδα τῶν ἐκλεκτῶν. Ὁ ἀποκλειστικὸς ὕψ' αὐτῶν ἔλεγχος τῆς γεωργικῆς γῆς, ὁμοῦ μετὰ τὴν ὑψηλὴν θέσιν ἣν ὁποία εἶχε ἐκχωρήσῃ εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν γῆς, προσοδεῖ εἰς τοὺς ἐντοπίους εὐγενεῖς ἀκατάμαχτον κυριαρχίαν ἐνὸς τῆς κοινότητος. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ συγγραφέως ἡ συντηρητικὴ αὐτὴ ὑπεροχὴ τῆς ἀριστοκρατίας ἀπὸ κοινὸν μετὰ τὴν φυσικὴν ἀπομόνωσιν τοῦ χωρίου ἐξηγῇ τὴν συντηρητικὴν καὶ ἀνεξέλικτον κατὰστασιν τῆς πολιτιστικῆς καὶ κοινωνικῆς διαθρόσκου τοῦ χωρίου. Ὁ Μαρασπίνι χαρακτηρίζει τὸν Καλιμέρα ὡς κοινότητα εἰς τὴν ὅποιαν ἐντὸς συγχρόνῳ πλαισίου προσπαθεῖ νὰ ἐπιβιώσῃ τὸ φεουδαλικὸν πνεῦμα. Ὁ βασικὸς θεσμὸς τοῦ Καλιμέρα εἶναι ὁ οἰκογενειακὸς πυρὴν καὶ ὁ συγγραφεὺς ἐκδέχεται λεπτομερῶς ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὸν ἔρωτα καὶ τὴν μνηστειάν, τὸν γάμον, τὰς ὑποχρεώσεις τῆς οἰκογενείας καὶ τοὺς οἰκογενειακοὺς δεσμούς, ὡς καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν καὶ εἰς μὴ συγγενεῖς. Οἱ γάμοι γίνονται κατόπιν συμφωνίας, ἀλλὰ αἱ ἐπιθιμιαὶ τῶν νέων βαρύνουν ἀποφασιστικῶς διὰ τὴν λήψιν τῆς τελικῆς ἀποφάσεως. Ἡ βαρὺς τὴν ὅποιαν ἔχει τὸ συμβιβαστὸν ἢ μὴ μεταξὺ τῶν μελλονόμενων καὶ ἡ σημασία τῆς προικὸς καὶ ἄλλων οἰκονομικῶν παραγόντων κατὰ τὸν διακανονισμὸν τοῦ γάμου φαίνεται ὅτι ἔχουν σκοπὸν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὸ βίωσιμον τοῦ νεοειδρυθέντος οἰκογενειακοῦ πυρῆνος. Ἐντὸς τῆς οἰκογενείας ὁ πατὴρ κατέχει θέσιν ἀπώλυτον κυριαρχίας καὶ αἱ σχέσεις τοῦ πρὸς τὰ τέκνα τὸν εἶναι ψυχραὶ καὶ τηροῦν τὰς ἀποστάσεις. Ὁ μεταξὺ μητρὸς καὶ τέκνου δεσμὸς εἶναι στενός, συναισθηματικὸς καὶ αστερός. Ἐντὸς τῆς κατ' ἐξοχὴν πατριαρχικῆς αὐτῆς οἰκογενείας ὁ σύνδεσμος μητρὸς καὶ τέκνου θεωρεῖται θεμελιώδης διὰ τὴν ὑπαρξίν τῆς οἰκογενείας.

Εἰς τὸ Καλιμέρα ἡ οἰκογένεια εἶναι ἡ μοναδικὴ γνῶσις κοινωνικῆς ὁμάδας. Τρόπον συμπεριφορᾶς προστιθέμεντες εἰς τοὺς μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς αὐτῆς οἰκογενείας δεσμοὺς ἐπεκτείνονται καὶ εἰς ἐκτὸς τῆς οἰκογενείας συγγενικοὺς δεσμούς. Ἐξ αὐτῶν ὁ σημαντικότερος εἶναι ὁ τὸν ἀνάδοχον. Ὁ δεσμὸς ἀνάδοχου καὶ ἀναδοχτοῦ εἶναι πολὺ ἰσχυρὸς καὶ γεννᾷ σειράν ἀμοιβαίων δικαιωμάτων καὶ καθυκόντων προσθετῶν, δημιουργῶν οὕτω

νέαν συγγένειαν παραπλεύρως τῆς ὑφισταμένης μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ. Κατὰ τὸν Μαρασπίνι ἡ συγγένεια εἶναι ἀσύμμετρος, διότι ὁ ἀνάδοχος παρέχει οἰκονομικὴν βοήθειαν εἰς ἀντάλλαγμα τοῦ κύρους καὶ τῆς τιμῆς τῶν ὁποίων ἀπολαβεῖ.

Εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν τῶν γαιοκτημόνων ἀνενεργεῖ ὁ Μαρασπίνι τὰ αἰτία τῆς ἀμαθείας, τοῦ ἀναλφαριθμητισμοῦ, τῆς ἀπομόνωσσεως, τῆς πείνης, τῆς οἰκονομικῆς ὀπισθοδρομικότητος καὶ τῆς εἰς πολιτιστικὰ θέματα συντηρητικότητος τῶν ἀγροτῶν. Παρὰ τὴν βασικὴν ἀντίθεσιν συμφερόντων μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν τάξεων, οἱ ἀγρόται τοῦ Καλιμέρα παρέχουν ἅπτα δειγμὰτα ὑψηλοῦ βαθμοῦ ἀφοσιώσεως καὶ ὑποστηρίξεως εἰς τοὺς ἀριστοκράτας γαιοκτημόνας τοῦ χωρίου τῶν. Εἰς τὸ παρελθόν ἡ ἀγροτικὴ τάξις προσεχώρησεν εἰς τὸν Βασιλικὸν Στρατὸν τῶν Βουρβόνων διὰ νὰ καταπολεμήσῃ τὸν Ναπολεόντειον εἰσβολὰ καὶ τὰ δημοκρατικὰ στρατεύματα τῆς Ἰταλικῆς Πολιταγενείας τοῦ «Ριζορζιμέντου». Κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Chesterton, τὴν ὁποίαν ἀναγράφει ὁ Μαρασπίνι, «ἀπολέμῃσαν καὶ ἔπασαν ὡς λέοντες διὰ νὰ διατηρήσουν ἑαυτοὺς δεσμίους».

Σήμερον οἱ ἀγρόται ὑποστηρίζουν τὸ Μοναρχικὸν κόμμα καὶ ἐμπιστεύονται τὴν διοίκησιν τοῦ τόπου τὸν εἰς τὴν τάξιν τὸν ἐνέχον γαιοκτημόνων. Ἀναζητῶν τὴν βάσιν τῆς τοιαύτης ὑποστηρίξεως, ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει τὴν ἀγροτικὴν συνείδησιν, τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν πείναν ὡς ἐν τῶν μειζόνων κωλυμάτων τῆς ἀναπτύξεως πολιτικῆς συνειδήσεως. Ὁ ἐπιπρόσθετος ἰσχυρισμὸς τοῦ Μαρασπίνι, καθ' ὃν αὐτὴ ἡ ὑποστήριξις ὀφείλεται βασικῶς εἰς τὴν ἐκ παραδόσεως νομιμοφροσύνην τῶν, τὴν ἀπέχθειαν τῶν πρὸς τὸν ἀθεϊστικὸν κομμουνισμὸν καὶ τὸν φόβον ἀντιποίνων, δὲν φαίνεται πειστικῆς εἰς τὸν γράφοντα τὴν κριτικὴν.

Υπάρχουν εἰς τὴν μονογραφίαν αὐτὴν ἑπὶ μέρους ἐνδείξεις περὶ τοῦ ὅτι ὁριστάται εἰς τὸ ἐν λόγω χωρίον πολιτικὸν σύστημα ὁργανωθὲν βάσει τῶν σχέσεων πᾶντων-πλάτων, εἰς τὰς ὁποίας συμπεριλαμβάνεται καὶ τὸ ψυχικὸν πλῆγμα τοῦ θεσμοῦ τῆς συγγενείας τῆς βασιζομένης εἰς τοὺς ἀνάδοχους. Ὁ Μαρασπίνι ἀναφέρει παραδείγματα ὑποδηλώνοντα ὅτι ὑπάρχει ἡ τάσις νὰ γίνωνται ἀνάδοχοι διάφοροι γαιοκτημονες καὶ ἄλλα ἄτομα πλῆθους καὶ ὑψηλῆς κοινωνικῆς θέσεως, ἀποφεύγει ὁμοῦ νὰ ἀναλύσῃ τὰς πολιτικὰς ἐπιπτώσεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους τῶν σχέσεων.

Ὁ συγγραφεὺς συμπεραίνει ὅτι αἱ γενικαὶ γράμμαι αἱ ὁποῖαι ἐξάγονται ἐκ τῆς παρούσης μελέτης τὸν περὶ τοῦ Καλιμέρα ἰσχύουν πιθανῶς δι' ὅλα τὰ χωρία τῆς Νοτίου Ἰταλίας. Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ ἕκκα τῆς ἑλλείψεως τοῦ ἀπαραιτήτου διὰ τὴν σύγκρισιν ὕλικου εἶναι πολὺ ἐπισημάλεις. Σημαντικὸν τμήμα τῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα παρέχει ὁ Μαρασπίνι ἔρχονται εἰς ὁμῶς ἀντίθεσιν

πρὸς τὴν ἀντίληψιν τοῦ Banfield περὶ αἰωροαριστοκρατικὸν οἰκογενειακὸν θεσμόν, ἥτοι τοῦ οἰκογενειακοῦ θεσμοῦ τοῦ ἐρειδόμενου ἐπὶ τῇ ἥθικῃ ἀδιαφορίας. Εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι εὐρίσκουν κάπως χρησίμῃ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Banfield, ἡ ὡς ἀνω μελέτη εἶναι ἀνὰ γὰρ. Βασίζον τὴν ἀνάλυσιν τὸν ἐπὶ συγκεκριμένων οἰκονομικῶν, ἱστορικῶν καὶ κοινωνικῶν καταμετρήσεων, ὁ Μαρασπίνι παρέχει διεισδυτικὴν, εὐλογησαντὴ καὶ κατὰ ἠθικὴν συνείδησιν ἐρμηνείαν τοῦ ἐν Καλιμέρα πολιτιστικοῦ καὶ κοινωνικοῦ συντηρητισμοῦ. Ἐν τούτοις ὁ συγγραφεὺς δὲν ἐρευνᾷ τὰ προβλήματα αὐτά, ἀλλὰ περιορίζεται εἰς ὀρισμένους γενικάς συγκρίσεις μεταξὺ τῆς Νοτίου Ἰταλίας καὶ μὴδ ὀλίγου Ἰταλίας περὶ τῆς ὁποίας ὁμοῦλε ἀόριστος καὶ ἄνευ εἰδικῆς ἀναφορᾶς.

Δυστυχῶς ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος τόμος ὡς ἐκδόσις ὕστερῃ πολὺ. Τὰ τυπογραφικὰ καὶ ἀριθμητικὰ σφάλματα, αἱ ἀσυμφωνίαι εἰς τὰς σειρὰς τῶν ἀριθμῶν καὶ ἡ ἐσφαλμένη θέσις τῶν ἰσοσημασιῶσεων εἰς τὸ κάτω μέρος τῶν σελίδων εἶναι πράγματα πάλιν συχνά. Ἐξ ἄλλου περιπελεγμένα, δυσνόητοι προτάσεις καὶ ἀντιπαρακείμεναι παρακλίσεις τὴν ἀπόσκοπον ἀνάγνωσιν τοῦ.

Παρὰ τὰς ἀτελείας αὐτὰς ὁ παρὼν τόμος ἐπαυξάνει τὰς γνώσεις μας περὶ τὸν χωρίον τῆς Ν. Ἰταλίας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀποτελεῖ εὐπρόσδεκτον συνεισφοράν εἰς τὴν Μεσογειακὴν Ἀνθρωπολογίαν.

EUGENE COHEN
Wayne State University

Ἐκκλησία καὶ Ἐπικοινωνία

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1970 ἐκυκλοφόρησεν εἰς ἀνάγνωστον ἕκ τοῦ ἐπισημοῦ περιοδικοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Ἑφημερίδα μία σειρά ἄρθρων τοῦ ἀκαταπόνητου πρωτεργάτου τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ραδιοφωνίας ἐν Ἑλλάδι κ. Δημητρίου Φερούση, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐκκλησίαι: καὶ Σύγχρονα Μέσα Ἐπικοινωνίας».

Εἰς τὰ ἑνδεκα αὐτὰ δοκίμια, τὰ ὁποῖα προλογίζον ὁ Διευθυντὴς Τύπου καὶ Θρησκευτικῆς Διαφοσιότητος τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας Πανοσιολογιώτατος ἀρχιμανδρίτης κ. Ἀνθίμου Ρούσσας καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας Ἀποστολῶν Σχέσεων κ. Δημήτριος Κακαβελάκης, ὁ συγγραφεὺς καμνεῖ ἐν εἰδὸς «πνευματικὸν ἀπολογισμὸν» μίαν δεκαεταίαν ἀνεφορέως πορείας καὶ συγχρόνως ἀνιχνεῖ μίαν θεωρητικὴν

1. Ἡ ἐκδόσις τοῦ βιβλίου τοῦ Α.Λ. Μαρασπίνι, ὡς γνωστόν, ἐγένετο τὸ 1968 καὶ εἰς τὸ ἔκδοτικόν. Οὗτος ἡ ὅλη ἐπιμέλεια τῆς ἐκδόσεως ἐξέτερε τοῦ ἐλέγχου καὶ τῆς ἐπιτοπίας τῆς ἀρμοδίας Ὑπηρεσίας Ἐκδόσεων τοῦ ΕΚΚΕ.

θεμελιώσιν «της σχέσεως Ἐκκλησίας καὶ μέσον ἐπικοινωνίας» καὶ τονίζει «τὸν πολυσήμαντα καὶ θετικό ρόλο ποὺ μποροῦν νὰ παίξουν σὲ μιὰ ἀνακαινίση καὶ ἀνανέωση τῆς στρατηγικῆς τῆς Ἐκκλησίας μας».

Ἀντὶ τῆς ἀκρίτου καὶ ἀδικαιολογητοῦ ἐπιθέσεως κατὰ τοῦ ραδιοφώνου, τῆς τηλεοράσεως καὶ τοῦ κινηματογράφου, εἰς τὴν ὁποίαν παρασύρονται πολλοὶ χριστιανοὶ διανοούμενοι συγγέροντες χρήσιν καὶ κατάρτησιν τῶν συγγρόνων πνευματικῶν καὶ τεχνολογικῶν ἐπιτευγμάτων τὸν ἀνθρώπου, ὁ συγγραφεὺς διακηρύσσει εἰς τὸν πρόλογόν του ἥδη, ὅτι «τὰ σύγχρονα μέσα ἐπικοινωνίας εἶναι δόρα σταλμένα ἀπὸ τὸ Θεὸ ποὺ πρέπει νὰ γίνουν ἀποφασιστικὰ ὄργανα σὺν χέρι τῆς Ἐκκλησίας σήμερον» (σελ. 11).

Τὸ παρὸν σημείωμα δὲν ἀποσκοπεῖ νὰ παρουσιάσῃ τὸν συγγραφέα τῶν δοκιμίων, διότι δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι ἐνδιαφερόμενοι διὰ τὰ θέματα τοῦ ραδιοφώνου καὶ τῆς ἐπικοινωνίας γενικότερον, καθὼς ἐπίσης καὶ διὰ τὸ φλέγον ζήτημα τῆς ὀρθῆς χρησιμοποίησεως τῶν μέσων τούτων ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι νὰ μὴ «δέδωχθαι» τὰ μνημόνια τὰ ὁποῖα ἐπὶ δεκαοκτὼ συναπτὰ ἐκ ἐκπέμπει ὁ κ. Φερουτς «εἰς τὸ δρόμο τῆς ζωῆς, καὶ νὰ μὴ ἐπρόβληματιζήσαν ἀπὸ αὐτά. Οὕτε καὶ μὴ ἀναλύσις καὶ συζητήσις τῶν ἐπὶ μέρους δοκιμίων εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος δυνατὴ. Πιθανὸς νὰ ἀκολουθήσῃ μία «συζητήσις» τῶν ἐπὶ μέρους, εἰς τὰ ὁποῖα ἀκόμη καὶ ὁ διαφωνὸν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ σεβασθῇ τὸν ἀδυστάστον τρόπον διὰ τὸν ὁποῖον κατορθώσῃ ὁ κ. Φερουτς νὰ ἐκθέτῃ τὰς ἀρραγεῖς πεποιθήσεις του.

Ὁ σκοπὸς τοῦ γράφοντος εἶναι κάποιος ἄλλος. Θέλει νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν πρότην ἀποτίμησην «ἀνίχνυσιν» μιᾶς «θεωρίας» τῆς ἐκκλησιαστικῆς ραδιοφωνίας. Μιᾶς θεωρίας, ἡ ὁποία δὲν στηρίζεται εἰς ἀξιοματικὰ ῥιγίρι, ἀλλὰ συνεπῆς πρὸς τὴν μεθοδολογικὴν δεοντολογίαν τῶν συγγρόνων κοινωνικῶν ἐπιστημῶν ἐκκινεῖ ἀναλυτικῶς ἀπὸ τὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς μιαν ἀληθοφανῆ πιθανὴν διά-θεωρίαν, οὗχὶ δὲ εἰς ἀφορισμοὺς ex cathedra. Καὶ εἰς τὸ σημῖον τοῦτο εἶναι ἀξίειμνος ἡ λιτὴ καὶ «χωρὶς οἶση» προσφορά τοῦ κ. Φερουτς, ὁ ὁποῖος θὰ ᾔδωνται νὰ κομπιμουμένης βσιζόμενος εἰς μιαν οὕχι καὶ τὸσον εὐκαταφρόνητον ἱστορίαν ραδιοφωνικῆς πράξεως χυλίων περίπου ἐκπομπῶν χριστιανικῶν ρεπορτάζ, ποιήσεων, μουσικῆς, θεάτρου, προσηρησμένων «στὶς συγχρόνους αἰσθητικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ ἀπαιτήσεις μεθ' ὧν τὴν πρέπουσαν θρησκευτικὴν συνέπειαν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας» (σ. 31).

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι μὲ τὸ ραδιόφωνον ἡ Ἐκκλησία—ἀλλὰ καὶ ὁ οἶσος—δύσκει ἐπιθυμῶν νὰ ἀπευθύνῃ δι' αὐτοῦ μήνυμα—τοποθετεῖται ἐνώπιον μιᾶς ἀνε-

ας εὐθύνης καὶ μιᾶς «νέας ἀγωνίας». «Ὁ δρόμος εἶναι δύσκολος». Διὰ τοῦ ραδιοφώνου καὶ τῆς τηλεοράσεως δημιουργεῖται μιὰ νέα ἐκκλησιαστικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατάσταση: ὁ ἐροκρυῖς, ὁ λειτουργός, ὁ στομαστής, τοποθετοῦνται «ἐνώπιον» (!) ἐνὸς νέου «κοινῶν», τὸ ὁποῖον καὶ ὡς πρὸς τὴν ἰσὴν καὶ ὀργανωμένην του καὶ ὡς πρὸς τὰ χαρακτηριστικά καὶ ἐνδιαφερόντά του καὶ ὡς πρὸς τὴν νοοτροπίαν καὶ ἰδεολογικὴν τοποθέτησίν του καὶ ὡς πρὸς τὰς συνθήκας καὶ τὴν «ἀτμόσφαιράν» του, εἶναι ἐντελὲς διάφορον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον μέχρι τοῦδε ἦτο γνωστὸν ὡς «ἐκκλησιασμός» ἢ «θρησκευτικὴ συνάθροισις».

Διὰ πρώτην φοράν ἡ Ἐκκλησία διὰ τὸν μέσον τούτων πλησιάζει τὴν διάσπαρτον καὶ ἀκατανίκητον δημοσιότητα τοῦ κόσμου, τὴν ἀνώνυμον καὶ δυσεξίγηστον Κοινὴν Γνώμην καὶ τὸν μεμονωμένον ἄνθρωπον εἰς τὸ κοινωνικόν, ἐπαγγελματικόν καὶ οἰκολογικόν αὐτοῦ milieu, ἀνευ προηγουμένης ἀλλαγῆς «χόρου», ἡ ὁποία θὰ τὸν προητοίμαζε θὰ τὸν προδιέθετε. Διὰ πρώτην φοράν ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνας εὐρίσκειται καὶ πάλιν ἡ Ἐκκλησία εἰς τὴν θέσιν νὰ φέρῃ εἰς ἐπαφὴν τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν λόγον καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου οὐχὶ ἐντὸς χόρου «ἱεροῦ», ἀλλὰ, καὶ καὶ τρόπον ὑπερβυθίζοντα πρωτοχριστιανικῇ πρῆξιν, ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ, ἰδιωτικοῦ, οἰκείου αὐτοῦ χόρου, ἐνὸς χόρου, τὸν ὁποῖον θὰ ᾔδωνται τὶς νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς «intime» ἐν τῇ εὐρυτέρῃ ἐννοίᾳ τοῦ δρου. Πόσον δὲ σημαντικόν καὶ ἀναγκαῖον εἶναι τοῦτο δύναται τὶς νὰ ἀντιληφθῇ ἐν ἀναλογιστῇ πόσον πολὺτιμον καὶ «ἱερὰν» θεωρεῖ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος τὴν ἰδιωτικὴν αὐτοῦ σφαῖραν καὶ πόσο λύκοι ἀγριοί, ἀπρόσκλητοι, παραβιάζοντες τὸ «σῦλον» ταύτης διὰ τῶν ἐπικοινωνιακῶν μέσων, εἰς τρόπον ὥστε ἡ Ἐκκλησία νὰ καταδικεύεται ὡς ἡ μόνη καὶ μεγάλῃ ἀποστολῇ.

Αὐτὴν τὴν πραγματικότητα ἔχον ὑπ' ὄψιν ὁ κ. Φερουτς παρατηρεῖ: «Κάθε κλειστὴ πόρτα, εἶναι μιὰ πρόσκλησις γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν νὰ φέρῃ τὸ Χριστὸ. Ἐὰν ὑπάρχῃ τὸ ραδιόφωνον καὶ μιὰ ὀργανωμένη θρησκευτικὴ ἐκπομπή, ἡ λόγια τοῦ Εὐαγγελίου θὰ διαρρήξουν τὶς πόρτες καὶ τὶς νυχὲς καὶ θὰ φέρουν τὸ φῶς τῆς παρηγορίας. Καὶ εἰναι τόσες οἱ κλειστὲς οἱ πόρτες, ποὺ καμμία ἀνθρώπινη δυνατότητα δὲν μπορεῖ νὰ τὶς ἀνοίξῃ ταῦτόχρονα. Μόνον μὲ τὸ ραδιόφωνο μπορεῖ» (σελ. 18). Καὶ καταλήγει: «Ἐξομὸς ἀραγε τὸ δικαίωμα νὰ ἀνηγορεύθῃ τὶς ἀμετρήσεις αὐτῆς προσκλητικῆς δι' ἐλπίδα καὶ σωτηρίας;» «... καὶ μάλιστα ὅταν γνωρίζουμε ὅτι δὲν νοεῖται σήμερον σίτιν χωρὶς ραδιόφωνον, καὶ γὰρ πολλὰς οἰκογενεῖς καὶ άτομα ἀποτελεῖ μοναδικὸν σὺντροφον στὶς ὥρες τῆς μοναξιάς καὶ τῆς ἀνιάς» (σελ. 19).

Ἄλλ' ἡ εἰσδοὸς αὕτη «κεκλεισμένων τῶν θυρῶν» καὶ ἡ εὐπρόσδεκτος ὑπο-

δοχὴ δὲν εἶναι τόσον ἁπλῇ. Ἰδιαίτερος μάλιστα εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικούς ἐργάτας, οἱ ὁποῖοι δὲν δύνανται νὰ προσαρμολοθῶν εἰς τὰ τὸσον μηχανικὰ καὶ ὀρθολογικὰ μέσα ἐπικοινωνίας, μὲ τὰ ὁποῖα ὁποσδήποτε οὐτε τὸ λειτουργικόν καὶ παπαδικὸν ὕψος εἶναι δυνατόν νὰ συμβιβασθῇ, οὐτε τὸ «πάθος» τῆς ἐκφράσεως, οὐτε ὁ συναίσθηματισμός, οὐτε γενικῶς ὅσα ἔχουν μὲν πιθανὸν τὴν θέσιν τῶν ἐντὸς τῆς ἀποσφαίρας τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ, μεταφερόμενα ὅμως διὰ τῶν ἑρσιανῶν κυμάτων εἶναι δυνατόν νὰ ἡχοῦν γελωτοῖς καὶ κομικῶς. Τὸ πρῶτον λοιπόν, τὸ ὁποῖον χρειάζεται εἶναι ἡ «ἀσκήσις»—ὑπὸ τὴν διττὴν ἐννοίαν τοῦ δρου—τοῦ ὕψους. Ὁ ἀκροατὴς εὐρίσκειται ὑπὸ συνθήκας καθημερινότητος καὶ εἶναι εἰς ὁλοκλήρου δέσμιος τοῦ ἀγῶνός του ρυθμοῦ καὶ τῆς ὀρθολογιστικῆς νυχτροτήτος τοῦ σκέπτεσθαι. Δὲν δύναμεθα νὰ παραγγέλωμεν ραδιοφωνικῶς τὸ «πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποθώμεθα μέρμαν» ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ «κατελθόμεν» εἰς τὸ καθημερινὸν πλῆστον καὶ νὰ καταστήμεν «τοῖς πᾶσι τὰ πάντα»—καὶ ἐροῦν ὁ κ. Φερουτς: «Μποροῦμε ἀραγε νὰ ἀγνοήσουμε τὸ ἀποστολικὸ—τὰ πάντα τοῖς πᾶσι—καὶ μὲ λιτότητα, περιορισμὸν εἰς τὰ πραγματικὰ στοιχεῖα καὶ ἐπιχειρηματολογίαν εὐλογον νὰ ζητήσωμεν κατὰ πρότην τὴν λογικὴν συγκατάθεσιν τοῦ ἀκροατοῦ, ἡ ὁποία καὶ θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἐκπόρευσιν τῆς καρδίας του. Ἐντὸς τοῦ ἱ. Ναοῦ δύναμεθα τὸν ἀπευθύνόμεθα ἀπ' εὐθείας πρὸς τὴν καρδίαν: τὸ παράδοξον καὶ ὑπερλόγον συγκινεῖ—«credo quia absurdum est». Εἰς τὸ ραδιόφωνον τὸ παράδοξον ἡγεῖται παραδοξολόγημα καὶ προδιαιθεῖ δυσμενέ. Χαρακτηριστικῶς παρατηρεῖ ὁ Rahner: Ὁ ἐροκρυῖς ἐπὶ τοῦ ἀβήθους εἶναι δυνατόν νὰ ἀναλυθῇ εἰς δάκρυα καὶ τοῦτο νὰ ἔχῃ ἐπιδράσιν εἰς μερικοὺς. Ἀλλὰ τί θὰ ἔλεγε κανεὶς διὰ τὸν ὁμιλητὴν, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ ἔγκλειστος εἰς τὴν αἰθούσαν ἐκπομπῶν τῆς παρουσίας δύο-τριῶν τεχνικῶν καὶ ἀναλύεται εἰς λυγμοὺς πρὸ τοῦ μικροφώνου; Ὁ Rahner χαρακτηρίζει μιαν τοιαύτην πρᾶξιν ὡς «πνευματικὴν ἀναισχυντίαν».

Κατόπιν τούτων ὅμως ἐγείρεται ἐν ἐκ τῶν σημαντικωτάτων προβλήματι τῆς διὰ τοῦ ραδιοφώνου «ἐπικοινωνίας»: τὸ ραδιόφωνον ἀπαιτεῖ ὀρθολογισμὸν καὶ λιτότητα, ἐξασφαλίζει δὲ κατανόησιν. Δὲν ἐξασφαλίζει ὅμως καὶ δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ «κοινωνίαν» ἢ «κοινότητα» ἐν ἡ ἡνοία χρησιμοποιοῦν τὸν ὄρον ὁ Ferdinand Tönnies. Ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ ἐκπεμπόντος καὶ ἀκροατοῦ εἶναι ὀρθολογιστικὴ, ὁ δὲ λειτουργικὸς ἢ ἐκκλησιαστικὸς λόγος, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐκ τῆς φύσεώς του προσηρημένος νὰ καλῇ πάντα εἰς πνευματικὴν ἐνότητα καὶ νὰ δημιουργῇ νυχτικὴν ἐπικοινωνίαν ἐκπεμπόμενος διὰ τοῦ ραδιοφώνου, δὲν ἐπιτυγχάνει ταῦτα μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν. Τοῦλάχιστον «οἱ ἀκροατοὶ τοῦ λόγου» δὲν

ἔχουν τοιαύτην συνείδησιν. Διὰ τοῦτο, μολοντοὶ ἀναγνωρίζομεν τὴν πρακτικὴν σπουδαιότητα τῆς ἐκπομπῆς τῶν ἱερῶν Ἀκολουθιῶν διὰ τοῦ ραδιοφώνου πρὸς χάριν τὸν ἐν ἁθενοαίαις κατακειμένων, τὸν ὁδοπορούντων καὶ πλεόντων, δὲν παύομεν νὰ πιστεύομεν ὅτι τὸ ραδιόφωνον δὲν προσφέρεται διὰ τοιαύτας ἐκπομπάς. Ἀντιθέτως θὰ πρέπει νὰ πυκνωθῇ ἐκεῖναι αἱ ἐκπομπαὶ διὰ τῶν ὁποίων τίθενται εἰς συζήτησιν θέματα πίστεως καὶ τοποθετήσεως τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Καὶ εἶναι ὁ μόνος τρόπος νὰ ἀναλάβῃ καὶ διεξαγάγῃ ἡ Ἐκκλησία ἕνα προσωπικὸν διάλογον ἀτόμων πρὸς ἄτομον μετὰ τοῦ συγχρόνου ἐκκοσμηκεμένου καὶ θρησκευτικῶς ἀδιαφόρου ἀνθρώπου. Τὸ ραδιόφωνον ἐξασφαλίζει διάλογον μετ' ἐκείνων, οἱ ὅποιοι δι' οἰονόητοτε λόγον δὲν ἐκκλησιάζονται καὶ δὲν ἀποτελοῦν ἐκτὸς μέλη τῆς Ἐκκλησίας χωρὶς νὰ εἶναι καὶ μία massa damnata. Ἀκόμη ἐξασφαλίζει τὸν διάλογον προσώπου πρὸς πρόσωπον εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλει νὰ ἐξασηκῇ κατ' ἐξοχὴν ἡ σύγχρονος Ἐκκλησία. Ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ ἱεροκῆρυξ ἔχουν συνηθισαί νὰ ἀπευθύνονται πρὸς ἀνώνυμα πλήθη, πρὸς «ἐκκλησίασιν» ἢ «κοινὸν». Σήμερον ἀκόμη καὶ εἰς τὰς μακρὰς συγκεντρώσεις ὁ ἀνθρώπος ἀντιπρὸς ἐσωτερικῶς ἐναντίον πάσης ἀποπειρᾶς παραβουλήσεως τῆς προσωπικότητος καὶ μεταβολῆς αὐτοῦ εἰς ἄριθμὸν, περιπίπτει, μάστιγ. Τὸ ἐκκλησιαστικὸν μετατραπὴ εἰς ἐκκλησιαστικὸν καὶ τοῦτο δυσχεραίνει κατ' ἐξοχὴν τὸ ἔργον τοῦ κηρύττοντος, δοθέντος ὅτι τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι γενικὸν καὶ συγχρόνως ἐξατομικευμένον. Ἦτο πολὺ εὐκόλιν παλαιότερον νὰ συγκινήσῃ ὁ ἱεροκῆρυξ ἐν ἐκκλησίασμα· πλήθος 5.000 ἀτόμων. Εἶναι σχεδὸν ἀκατόρθωτον σήμερον νὰ δονῇ 5.000 μεμονωμένους καρδιακὰ καὶ νὰ «μυλῇ» πρὸς 5.000 ἐκκλησιαστικόν.

Ἐκ τῶν λεχθέντων προκύπτει ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ραδιοφωνία προϋποθέτει καὶ συγχρόνως δημιουργεῖ μίαν νέαν ἐκκλησιολογίαν. Τὴν «Ἐκκλησίαν» πρὸς τὴν ὁποῖαν ἀπευθύνεται ἔννοετο ἐντελὸς διαφορετικὰ. Οἱ ἐκ τῆς ἐκκλησίας - ναοῦ εἶναι ἀκριβὲς οἱ ἐν τῷ ἑ. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ ραδιοφώνου εἶναι ὁ ἀπροβλητισμός, ἀδιαφοροποίητος, πολλὰκις ἀστόχαστος, ἀνώνυμος καὶ παθητικὸς χριστιανισμός τῆς καθημερινότητος, ὁ ὅποιος - διὰ νὰ εἰσῆαι πραγματιστὶ - ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἀριθμητικὸς μεγαλύτερον μέρος τῆς πραγματικότητος τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ τὸ ραδιόφωνον προσφέρεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἡ ευκαιρία νὰ τὸν κερδίσῃ. Ὁ ραδιοφωνικὸς λόγος, ἀπεστερηνμένος τοῦ παπαδικοῦ θρύου καὶ πλὴν εὐλύγιστος καὶ ἐλευθερός, διότι δὲν ἔχει τὸ βῆρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως καὶ τοῦ θεσμοῦ, παρουσιάζεται μὲ ἀπειρος μεγαλυτέραν διεισδυτικότητα καὶ δύναμι νὰ ἀποβῇ πρᾶγμα («ἑνδοτικὸς»). («Τὸ ὅλο ζήτημα, ὁστόσο», —λέγει ὁ κ. Φερόσης, καὶ ὁ λόγος τοῦ εἶναι λόγος εἰδικῷ—ἀπαρριπάζει ἐπι-

μονες δυσκολίες, ποὺ πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθῇ μετὰ σαφήνεια σκοπὸν καὶ μεθόδον καὶ κατάλληλον ὄπλισμόν θεωρητικὸν καὶ τεχνικόν.» Ἡ συμβολὴ τοῦ κ. Φερόσης πρὸς τὴν κατεχθονιστὴν αὐτὴν γίνεταί ευχνομένης ἀποδεκτικῇ καὶ ἀποτελεῖ μίαν πρόκλησιν καὶ συγχρόνως πρόσκλησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Θεολογίας νὰ προβληματισθῇ σοβαρῶς ἐπὶ τῶν ζωτικῶν τούτων ποιμαντικῶν θεμάτων.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Κ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ
Θεολόγος-Κοινωνιολόγος

Ἀνακοινώσεις

Ἐπιθεώρησης Πολιτικῆς καὶ Στρατιωτικῆς Κοινωνιολογίας (*Journal of Political and Military Sociology*). Διεθνὲς καὶ διεπιστημονικὴ ἑξαμηνιαία ἐκδόσις.

Ἡ Ἐπιθεώρησης Πολιτικῆς καὶ Στρατιωτικῆς Κοινωνιολογίας δημοσιεύει ἄρθρα ἐμπιπτόντα εἰς τοὺς τομεῖς τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς κοινωνιολογίας.

Ἄρθρα μετὰ θεωρητικόν, μεθοδολογικόν καὶ ἐπιστημονικόν περὶεχόμενον εἶναι λανθάνοντα ἐκ τῆς Συντάξεως τῆς Ἐπιθεώρησης.

Ἰδιᾶν χαρακτηριστικῶν τῆς Ἐπιθεώρησης εἶναι νὰ ἐνθαρρύνῃ τὴν δημοσίευσιν ἐπιστημονικῶν ἄρθρων τὰ ὅποια πραγματεύονται ζωτικὰ θέματα ἀείων καὶ/ἢ θέματα κοινωνικοῦ, πολιτικοῦ καὶ κρατικοῦ προγραμματισμοῦ.

Ὁ μεῖζον ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς Ἐπιθεώρησης εἶναι νὰ προωθήσῃ τὴν κοινωνιολογικὴν γνῶσιν εἰς τοὺς τομεῖς τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς κοινωνιολογίας διὰ τῶν συγκριτικῶν διεπιστημονικῶν προσεγγίσεων. Ἡ Ἐπιθεώρησης ὁρμᾷ ἀπὸ τοῦ συμβατικοῦ καὶ ἀκαδημαϊκοῦ προσανατολισμοῦ τὸν δημοσιευμάτων τῆς ἐπιστημονικῆς κοινωνικῆς ἐπιστήμης, ἐνθ' συγχρόνως ἐνθαρρύνει καὶ τοὺς ἐπιστημονεὺς νὰ στρέψουν τὴν προσοχὴν των πρὸς τὰ φέροντα θέματα τοῦ καιροῦ μὲ εἰς τὸν ὥρον τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ προγραμματισμοῦ τὸσον εἰς τὸν δυτικὸν ὅσον καὶ εἰς τὸν λοιπὸν κόσμον. Συμπληρωματικὸς ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς Ἐπιθεώρησης εἶναι νὰ ἐνισχύσῃ καὶ ἀναπτύξῃ γνησιωτέρως ἐπιστημονικὰς ἐπαφάς, ἀνταλλαγὰς ἀπόψεων καὶ πληροφορίας ἀφορώσας εἰς τὰς σημαντικὰς ἐξελιξίσεις τῶν ἐρευνῶν εἰς τοὺς τομεῖς τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς κοινωνιολογίας.

Ἡ Ἐπιθεώρησης θὰ ἐκδίδεται εἰς ἀγγλικὴν γλῶσσαν δις τὸ ἐτος, ἤτοι κατὰ Μάρτιον καὶ Σεπτέμβριον. Τὰ χειρόγραφα θὰ υποβάλλωνται εἰς τριπλῶν.

Διὰ πλείονας πληροφορίας, παρακαλοῦμεν νὰ ἀπευθυνῇτε:

George A. Kourvetaris, Ph. D., Editor
Journal of Political and Military Sociology c/o Department of Sociology, Northern Illinois University, Dekalb Illinois 60115, USA.

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Revue de Recherches Sociales

εἰδικὸν τριμηνιαῖον περιοδικόν

Ἐκδότης: Ἐθνικὸν Κέντρον
Κοινωνικῶν Ἑρευνῶν (ΝΙΠΔΔ)

Σοφοκλέους 1, Ἀθῆναι 122

*

Ἔτος τρίτον. Τεύχος 13ον

Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 1972

διευθυντὴς συντάξεως

ΗΛΙΑΣ ΔΗΜΗΤΡΑΣ

Ἀγίου Χαραλάμους 1, Ἀθῆναι 701

ὑπεύθυνος τυπογραφείου Ν. Ποταμίτης

Ζέππου 20 - Γλυφάδα

στοιχειοθεσία-ἐκτύπωση-βιβλιοδεσία

Ποταμίτης-Λαμπρινόπουλος Ο.Ε.

ἐπιμέλεια ἐκδόσεως

Υπηρεσία Ἐνημερώσεως ΕΚΚΕ

*

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΧ. 40

Single copies \$ 3

συνδρομαὶ ἐσωτερικῶν (4 τεύχη):

διὰ ἰδιώτας δρχ. 150,

διὰ σπουδαστὰς δρχ. 75,

διὰ νομικὰ πρόσωπα, τραπεζας,

ὀργανισμοὺς δρχ. 300,

συνδρομὴ ἑξωτερικῶν (4 τεύχη): \$ 12

*

ἡ ἀναδημοσίευστις τῆς ὕλης τοῦ
περιοδικοῦ ἐπὶτρέπεται μόνον κατόπιν
ἀδείας τοῦ διευθυντοῦ συντάξεως.

πέρας ἐκτύπωσης 12.10.1972

Τὰ ἐνυπόγραφα ἄρθρα ἐκφράζουν τὰς ἀπόψεις τῶν συγγραφέων τῶν